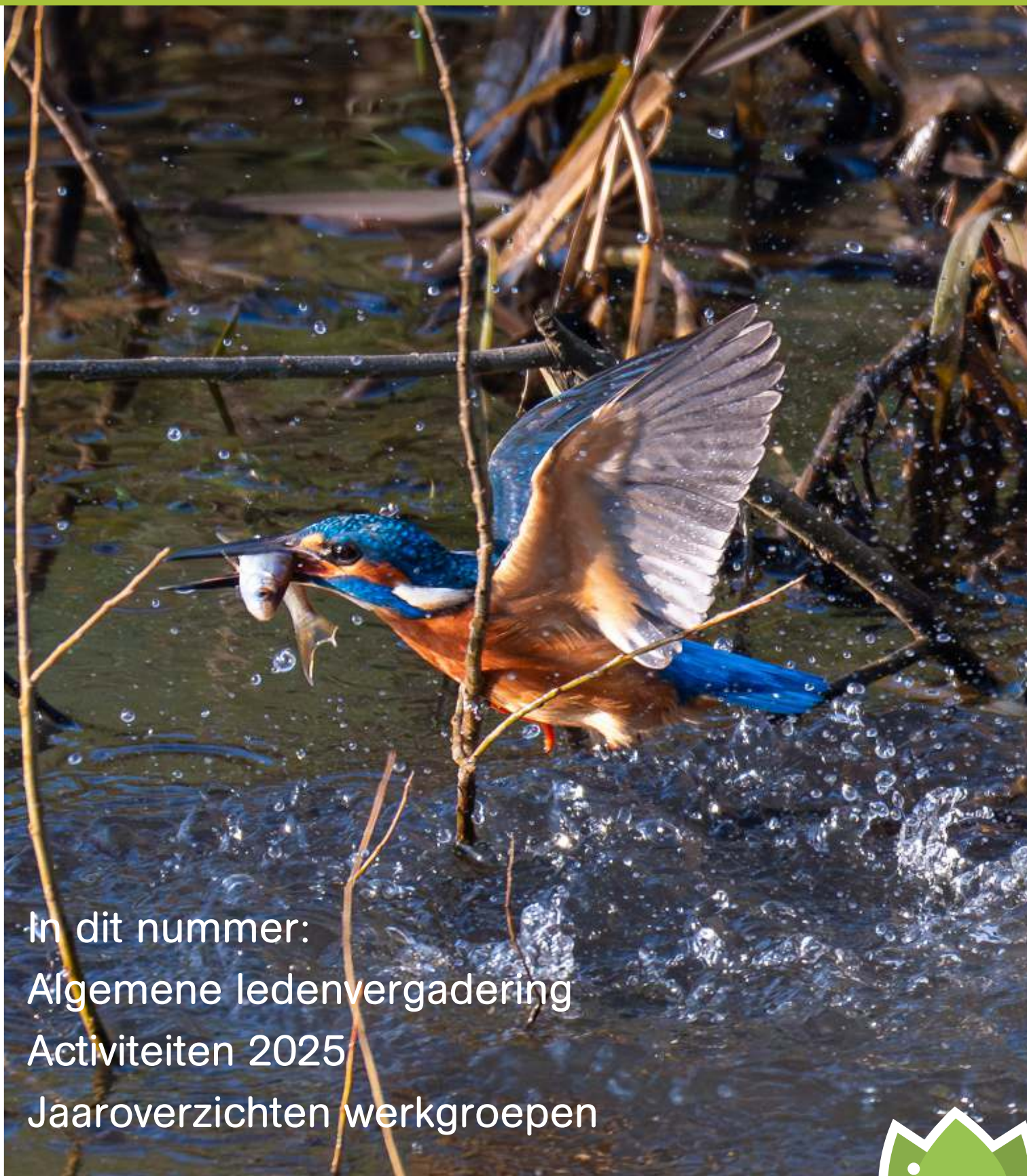

De Hommel

CONTACTBLAD IVN Hardenberg - Gramsbergen

In dit nummer:
Algemene ledenvergadering
Activiteiten 2025
Jaaroverzichten werkgroepen

BELEEF DE NATUUR!

Rots en Water
programma

Zorgen

je kind wordt gepest, gaat met buikpijn naar school
of is niet weerbaar genoeg, trainingen in kleine groepen
of individueel.
Start op elk gewenst moment op verschillende locaties in
de regio of bij u op school.

■ weerbaarheid ■ zelfvertrouwen ■ grenzen stellen

Stavast
COACHING

Michiel Stolper
06-162 43 443
info@stavastcoaching.nl
www.stavastcoaching.nl

"DE GROOTSTE KAMPEERWINKEL
VAN OVERIJSSSEL!"

4000M²

Kampeer en outdoor Reiling
Loswal 2, 7772TT Hardenberg
0523 260398, info@kampeerenoutdoorreiling.nl
www.kampeerenoutdoorreiling.nl

Bomen snoeien?

Vraag een vrijblijvende offerte aan

- ☒ Snoeien
- ☒ Kappen
- ☒ Aanplant
- ☒ Boomveiligheidscontrole
- ☒ Advies

Pothofweg 4
7785 JB Anevelde
06-53218633
www.muilwijkboomverzorging.nl

Bakkerij Slatman

Bruchterweg 67 Anerveensweg 34
Hardenberg Ane/ Gramsbergen

Bakkerij Slatman ONZE PRODUCTEN ZIJN GEMAKEN NATUURLIJK
NATUURLIJK GOED!

Ane Brood - Koek - Specialiteitenbakkerij Slatman Hardenberg

Herbers

T W E E W I E L E R S

MOLENPLEIN 4
HARDENBERG
TEL. (0523) 26 20 54

Voorwoord

Beste IVN-ers,

Zo, de winter is praktisch de deur uit en nu gaan we het voorjaar tegemoet. Wanneer De Hommel op de deurmat valt is het hopelijk al behoorlijk groen aan het worden. Sneeuw hebben we niet veel gezien in onze omgeving, de kleur wit van de sneeuwkllokjes nu des te meer.

De inhoud kleurt in elk geval heel wat bladzijden groen, zeer de moeite waard om het allemaal te lezen en te bekijken. Prachtig dat het telteam van het 1000-soortenproject Vechtpark was genomineerd voor de Overijsselse vrijwilligersprijs, HULDE!

Afgelopen winterseizoen zijn we bezig geweest met de Expeditie Nieuwe Gezichten van de provinciale afdeling van het IVN. Samen met enkele andere afdelingen hebben we elkaar gestimuleerd om bepaalde zaken creatief aan te pakken. Een van de zaken die daaruit naar voren is gekomen is een opzet voor activiteiten in 2025. Noteer het alvast in de agenda!

Daarnaast hebben we in twee sessies creatief doorgepraat wat er nodig is om een actieve IVN afdeling te zijn met goed functionerend bestuur. Het laatste is nodig omdat o.a. door verhuizing de penningmeester ermee is gestopt.

De ALV is al aangekondigd voor 23 april. Dan zal ik ook aangeven dat ik wil stoppen als voorzitter. Na 5 jaar is het zaak dat anderen het overnemen. Het zal heel mooi zijn als er in ieder geval een kleine groep leden komt die zich buigt over de vraag: Hoe verder? Nog veel mooier: een bestuur van drie personen.

Er zijn genoeg uitdagingen! Eentje dan: Gemeente Hardenberg wil actief bezig met de Basiskwaliteit Natuur (BKN). Dit is een minimale vereiste waaraan een landschap moet voldoen om een gewenst niveau van biodiversiteit duurzaam in stand te houden. Daarvoor zijn ogen en oren nodig! Hoe meer hoe beter om veel gerichte waarnemingen op een goede manier te borgen. Tijdens de ALV vertonen we een documentaire om het belang te onderstrepen. Wie doet er mee?

Tos ziens!
Jan van Hoek

Onderonsje van kokmeeuwen in het Vechtpark
Foto: André Kok

Colofon

De Hommel

Afdelingsblad van de IVN afdeling
Hardenberg / Gramsbergen.
30ste Jaargang, nummer 1-2025

Secretariaat:

E-mail: secretariaat@ivnhardenberg.nl

Redactieadres:

Ereprijs 5A, 7772 NT Hardenberg
E-mail: dehommel@ivnhardenberg.nl

Redactieleden:

André Kok en Cock Slootweg

Drukker:

Editoo B.V. te Arnhem.

Aan deze uitgave werkten mee

Het Bestuur, Arjen Meerman, Lydia de Waard-Levöleger, Marijke Hagg, Jari Kampjes, Lars Kampjes, Henk van Duuren, Wendy Langemaat, Julian Overweg

Inhoudsopgave

- 3 Voorwoord, Colofon, Medewerkers, Online actief
- 4 Natuurlijke zwemvijver
- 6 Welkom, Inleveren kopij
- 7 Paddenstoelenwerkgroep in 2024
- 8 Plantenwerkgroep: Het natte jaar 2024
- 10 Vogeljaaroverzicht 2024
- 11 Insecten in de winter
- 12 Bosonderhoud
- 13 1000 Soorten Vechtpark
- 14 Vogelgeluidenradar in Hardenberg
- 14 De vroegeling
- 15 Stichting Hoopheggen
- 16 Activiteitenopzet 2025
- 17 Algemene ledenvergadering
- 18 Het bestuur, De werkgroepen, Hout voor ...

Online actief op:

<http://www.ivnhardenberg.nl>

<https://ivnhardenberg.waarneming.nl>

<https://www.facebook.com/IVNHardenberg>

<https://www.facebook.com/groups/natuurinhardenberg>

<https://www.vogelskijkenhardenberg.nl>

Bij de voorpagina

Ijsvogel in het Vechtpark die vis vangt
Foto: Bert Jonkhans

Natuurlijke zwemvijver

Graag wil ik jullie een inkijkje geven in het maken van een natuurlijke (zwem)-vijver. Al een tiental jaren heb ik het verlangen gehad om nog eens een keer een grote vijver in mijn tuin aan te leggen. Na onze verhuizing naar de Mercuriuslaan 15 ben ik begonnen de plannen te concretiseren omdat de locatie zich uitstekend leent om een vijver aan te leggen. Omdat ik heel veel belangstelling heb gekregen van geïnteresseerde natuurliefhebbers bij dit proces leek het mij een goed idee om dit stukje te schrijven.

Het is de passie van zowel mijn vrouw Alice als van mij om een ecologische tuin te maken waar zoveel mogelijk verschillende soorten dieren zich thuis kunnen voelen. Alice heeft een jaartje een opleiding ecologisch tuinontwerp gevolgd en is met name met de beplanting en de bloemenboog bezig. Veel variatie, rommelige hoekjes, heggen etc.

Mijn wens om een natuurlijke (zwem)vijver te maken past natuurlijk perfect bij het vergroten van de biodiversiteit in de tuin omdat een vijver weer heel veel verschillende andere diersoorten gaat trekken. De dynamiek van de tuin verandert ook omdat een grote vijver door verdamping van water ook invloed heeft op de planten en de grond rondom de vijver.

Mijn grote voorbeeld is natuurlijk Ada Hofman geweest. De nog steeds bestaande vijvertuinen van Ada Hofman aan de Radewijkerbeek zijn een grote inspiratiebron voor iedereen die van natuurlijk vijvers houdt. Dus boeken gekocht van Ada Hofman en onszelf goed ingelezen in de methode van Ada.

Ja maar, een vijver is hartstikke moeilijk goed te krijgen, troebel water, filters, pompen etc. Durf je dat wel aan met zo'n grote vijver? Even een paar opmerkingen van belangstellenden. Na de mooie heldere vijvers van Ada Hofman gezien te hebben en haar methode te hebben bestudeerd heb ik besloten me niet af te laten leiden door andere methodes en natuurlijk goedbedoelde adviezen (ook van vijverbouwers). Dit is het plan en zo gaan we het doen.

Mijn idee is geweest om niet een apart zwemgedeelte te maken gescheiden van een zuiveringsgedeelte. Ik vind dat er niet natuurlijk uit zien. Een grote natuurlijke vijver, waar dieren makkelijk in en uit kunnen, geïntegreerd in het geheel van de tuin, dat is het belangrijkste. Dat je er ook nog in kan zwemmen

is meegenomen. Wat ik graag wilde was het maken van de vijver in mijn eigen tempo uitvoeren zonder inmenging van graafmachines, deadlines en vooraf vastliggende vormen. Ik wilde vooral ook plezier hebben in het maken van de vijver en ter plekke creatief zijn.

Dat wil niet zeggen dat ik niet ongeveer wist hoe de vijver eruit zou komen te zien en hoe groot hij zou moeten worden. De hoofdlijnen zijn natuurlijk wel van tevoren bedacht. Ik wilde graag vanuit de zitkuil in de kamer zo vlak mogelijk naar buiten over het water kunnen kijken. Dus de randen liggen 5 cm boven het normale peil van de tuin. Dit heeft als voordeel dat er ook geen water uit de tuin de vijver in kan lopen met een teveel aan voedingsstoffen. Andersom kan de vijver wel overlopen in de tuin.

Een groot voordeel van onze terrassentuin is dat ik door middel van een loopgraaf heel veel grond heb kunnen afvoeren naar lageregelegen terrassen. In 3 jaar tijd heb ik ongeveer 120 kuub grond verplaatst om de uiteindelijke diepte en vorm te krijgen. De trap is een zelfdragende constructie waarbij de bodem van de vijver dus niet wordt aangeraakt. Hij is zodanig stevig uitgevoerd dat er meer mensen tegelijk op zouden kunnen staan en natuurlijk een tijdje meegaat. Erg fijn voor het zwemmen en onderhoud van de vijver.

Tijdens de bouw hebben we een paar leuke situaties gehad. Een ree is nieuwgierig en komt een kijkje nemen. (Zie de foto.) Door de vele regen veel water in de vijver (helaas een paar maanden niet kunnen graven) en natuurlijk het oprukkende water in de uiterwaarden. Omdat de tuin gericht is op het zuiden heb ik van de vele verschillende stenen die ik nog had liggen 2 muren gemaakt. Los opgestapeld met grond ertussen en een beetje trapsgewijs aflopend op het zuiden. Dit om de warmte van de stenen te benutten voor allerlei leuke plantjes tussen de stenen.

Ook heb ik in de muur verschillende grote holtes aangebracht voor egels of andere dieren. Hier beneden zie je de verschillende trappen met verschillende dieptes. Omdat ik er lang over zou gaan doen had ik altijd kans op instortgevaar. Bij erge nattigheid of droogte gaat de zandgrond toch bewegen. Daarom van recycled-kunststofpaaltjes en band de noodzakelijke stevigheid en borging aangebracht. Daarna heb ik de expertise van een folielegbedrijf (Gruppen vijvers) gebruikt om de folie op maat in de vijver te leggen en te lassen.

Eerst een witte onderlaag voor extra bescherming (scherpe randen kunststof) en daarover de folie. In 1 dag is de folie aangebracht met 2-3 man. De buitenste rand van 1 meter rondom is de moerasrand (half nat en half droog). Hier wordt nogmaals beschermingsdoek aangebracht op de folie en daarna een grindlaag. De grindlaag is om waterstroming mogelijk te maken naar de wortels. Bovenop de grindlaag weer beschermingsdoek en vijveraarde. Dan de moerasplanten erin en een zandlaag over de vijveraarde. De planten op de dieper gelegen trappen staan in bakken. Het zwemgedeelte in het midden is voorzien van een laag zand van 5 cm. Dit is niet alleen prettig voor de voeten maar geeft ook een natuurlijke bodem voor micro-organismen en andere beestjes.

Aan de hand van het aantal kubieke meters wordt uitgerekend hoeveel zuurstofplanten je in de je vijver moet zetten. Ook hier geldt, hoe meer soorten des te meer leven in je vijver en als de ene soort het wat minder gaat doen dan heb je altijd andere planten die de zuurstofproductie overnemen. Zuurstofplanten leveren een stofje (naast zuurstof) aan het water als de zon gaat schijnen. Daarom moet ook meer dan 60% van je vijver zonlicht kunnen opvangen. Dit stofje gaat algengroei tegen. De altijd aanwezige algen produceren een stofje die de groei van de planten tegengaat. Hier moet dus een evenwicht worden gevonden om de vijver helder te krijgen en te houden. Belangrijk ook om de beplanting in juni – aug aan te brengen. De planten kunnen daardoor nog assimileren doordat de zon voldoende aanwezig is. Hierdoor kan er evenwicht ontstaan tussen planten- en algengroei.

De eerste weken na vullen van de vijver en beplanting waren spannend. De planten hadden duidelijk te lijden gehad onder het inpakken-uitpakken en het transport. Tevens zag je het water troebel worden door de algengroei. Direct na het vullen van de vijver (dat moet met leidingwater vanwege de hardheid) hebben we een emmer water van een grote vijver met helder water toegevoegd (een ent).

Ontzettend leuk om te zien dat insecten, schrijvertjes, kikkers, libellen al binnen een paar weken te zien zijn. Na een week of 4 beginnen de planten het goed te doen en wordt het water super helder. Mocht je naar aanleiding van dit stukje eens een keer willen kijken dan ben je natuurlijk van harte welkom. Wil je zelf een vijver dan kan ik altijd met je meedenken.

Meer biodiversiteit wie wil dat nou niet?

Met vriendelijke groeten,
Arjen Meerman
Tel. 06 5374 7358

Torenvalk bij Rauwbloksweg
Foto: André Kok

ivn natuur
educatie

Algemene ledenvergadering

Komt u ook naar de algemene ledenvergadering?
23 april a.s. om 19.30 in de Koppel!!

Paddenstoelenwerkgroep in 2024

In 2024 zijn we veertien keer met onze werkgroep het veld in gegaan. Iedere keer was het gezellig en leerzaam.

De eerste excursie was op 17 augustus en de laatste op zaterdag 30 november. Op 30 november waren de paddenstoelen al bevroren, maar nog goed herkenbaar en soms met een prachtig laagje rijp bedekt. Afgelopen jaar zijn we voor het eerst een paar zaterdagen op pad gegaan omdat er een aantal paddenstoelenliefhebbers door de week geen tijd hebben, het is goed bevallen en zeer waarschijnlijk gaan we dit het komende seizoen weer doen.

Het afgelopen seizoen hebben we de volgende gebieden bezocht: Collendoorn, Englandsche Bos, Arriër Koeland (Twee maal naar het bos en één maal naar de schrale graslanden), Het Laar en de Sahara bij Ommen, en een aantal keren de Boswachterij Hardenberg naar verschillende locaties.

Ieder jaar proberen we een excursie buiten onze regio te houden, soms met een externe gids. Dit jaar zijn we naar de Lonnekerberg geweest, dit was zeer de moeite waard met een aantal prachtige waarnemingen. De foto's bij dit artikel zijn allemaal van de Lonnekerberg en door mij gemaakt.

Eind augustus van dit jaar komen we weer bij elkaar om het programma van 2025 te bespreken en als het weer het toe laat gaan we dan ook weer starten met de excursies.

Als je belangstelling hebt om mee te gaan neem dan even contact met mij op.

Tekst en foto's: Lydia de Waard-Levöleger (coördinator paddenstoelenwerkgroep)

Beukenridderzwam - *Tricholoma ustale*

Gele trechtercantharel - *Cantharellus tubaeformis* var. *lutescens*

Gewone franjezwam - *Thelephora terrestris*, bevroren

Kleine trompetzwam - *Pseudocraterellus undulatus*

Porseleinzwam - *Oudemansiella mucida*

Rossige stekelzwam - *Hydnum rufescens*

Plantenwerkgroep: Het natte jaar 2024

We starten het jaar met de Eindejaarstelling. En we eindigen ermee. Met de Eindejaarstelling wordt landelijk bekeken welke planten eind december, begin januari bloeien.

Dit keer vonden we 16 soorten in de buurt van de Koppel, waaronder Straatgras, Klein kruiskruid, Paardenbloem, Vogelmuur, Paarse dovenetel, Herderstasje, Duizendblad, Tuinwolfsmelk en Witte dovenetel. Madeliefje (zie foto) was ook ruimschoots aanwezig en landelijk weer de grote winnaar. Net zo als vorig jaar. De eerste excursie 20 maart gaat traditiegetrouw naar landgoed Dickninge. Holwortel en Vingerhelmbloem staan hier volop de aandacht te vragen. Beide plantensoorten lijken sterk op elkaar. (Zie de foto's.) De Vingerhelmbloem onderscheidt zich met een schutblaadje als een hand met vingers. Als we goed om ons heen kijken, blijkt de Holwortel wel een zeldzaamheid te zijn in dit bosperceel.

In april is er regelmatig regen. De wandeling bij de Vecht valt in het water. Als we dan later naar de "Eerder Achterbroek" gaan valt er ook weer regen.

In mei lopen we weer in het Vechtpark in verband met het 1000 soorten-project. Hier wordt Knolsteenbreek gevonden en de Lisboorder. De Knolsteenbreek groeit op het dak van de Koppel, dus zal zich van hieruit wel verspreid hebben.

Madeliefje Foto: Peter Fleurke

In het Vechtpark zijn ondertussen in 2024 alweer 49 soorten planten erbij vastgesteld. De lijst bevat nu 436 soorten. We vinden hier o.a. De Harige ratelaar. Een soort, die eigenlijk vooral in het kalkrijke Limburg voorkomt, maar ook wel langs rivieren te vinden is.

Een bijzondere soort werd gevonden door Julian Overweg: *Draba boerhaavii*. De foto betreft *Draba verna* s.l.. Zie ook elders in dit blad.

Ook Wendy Langemaat en Geert de Lange hebben heel wat soorten aan de lijst toegevoegd. Ook in juni weer veel regen, maar we kunnen toch nog een keer naar "de Meu". En we vinden gelukkig genoeg plantensoorten. Zie de foto voor een kleine greep.

In juli bezoeken we "Vechtrijk Gramsbergen". Op een aantal percelen hebben we hier langs de Vecht in oktober zaden van de Vechtanjer en Grote tijm gezaaid, afkomstig van een perceel bij Junne. En tot onze grote verrassing waren er meerdere zaden ontkiemd en konden we bloeiende exemplaren bewonderen. In augustus gaan we nog een keer het Vechtpark in. Helaas maakt een aanval van muggen o.i.d. het ons lastig om hier lang te verblijven. September start weer met veel regen. Uiteindelijk gaan we nog naar de "Distelbelt", waar we toevallig de Tijgerspin tegenkomen met een prachtig nest.

En als we tenslotte in Gramsbergen naar de happening van Vechtstromen willen gaan, valt dit gebeuren ook weer in het water.

Tekst: Marijke Hagg, coördinator Plantenwerkgroep
Foto's: diverse leden van de Plantenwerkgroep

Bij de foto rechts:
Rinie, Janny, Peter, Bep en Martha. Elze heeft zich verstopt.

Vingerhelmbloem

Foto: Peter Fleurke

Holwortel

Foto: Peter Fleurke

Knolsteenbreek

Foto: Elze Schouten

Lisboorder

Foto: Janny Leenheer

Harige ratelaar

Foto: Janny Leenheer

Draba verna s.l.

Vechtanjer

Foto: Janny Leenheer

Tijgerspin

Foto: Marijke Hagg

Vogeljaaroverzicht 2024

Ook in 2024 is er weer fanatiek naar vogels gekeken en daarbij zijn ook weer de nodige bijzondere soorten ontdekt.

Julian Overweg ontdekte eind november een rotgans in de Baalder Uiterwaard. Er trok de dag daarvoor een westerstorm over het land. Het is daarom mogelijk dat de vogel zover van zijn normale overwinteringshabitat, de kust, verwijderd was. Omdat de soort zelden in het binnenland voorkomt, is het niet gek dat dit pas de vijfde melding was van een rotgans in de gemeente. Op 7 februari ontdekte Gerhard Groen een toppereend bij de waterberging van de Groote Scheere. De soort die op eerste gezicht best lijkt op de algemene kuifeend, blijft normaal gesproken in de winter alleen op de Noordzee, Waddenzee en grotere inlandse wateren, maar dook nu dus erg ver in het binnenland op.

Net als vorig jaar werd er bij de Rheezermaten een roepende porseleinhoen gehoord. Dit keer betrof het zelfs minimaal twee roepende mannetjes. Het is echter zeer lastig om te beoordelen of er ook echt sprake is geweest van een broedgeval. De beste rallensoort was een overvliegende kwartelkoning die werd opgenomen door de Haikubox (geluidsopname-apparatuur) bij Herjan Overweg in Hardenberg. De soort werd vorig jaar maar op enkele plekken in heel Nederland waargenomen en had dit jaar landelijk

Rotgans

gelukkig weer een stuk beter jaar. Nu was dit een overvliegende individu, maar het was al wel weer 5 jaar geleden dat er melding werd gedaan van deze soort binnen de gemeentegrenzen. Naast twee temmincks strandlopers en een kleine strandloper werd er in het voorjaar ook nog een kanoet ontdekt. Lars en Jari Kampjes ontdekten de vogel bij De Vloelvelden van De Krim. Deze soort trekt hoofdzakelijk langs de kust, dus het was bijzonder dat deze vogel zo ver het binnenland in waargenomen werd. Het was pas het vierde zekere geval in de gemeente.

De waterberging van de Broeklanden is een goede locatie gebleken voor het ontdekken van meeuwen in 2024. Zo werd er op 29 maart een zwartkopmeeuw ontdekt door Jan ten Brinke. Op 4 april ontdekten Julian Overweg en Sylvia de Vries hier een dwergmeeuw. Ook op 9 april ontdekte Julian hier een individu. Deze soort was al sinds 2018 niet waargenomen binnen de gemeentegrenzen. In 2021 werd de reuzenster voor het eerst waargenomen in de gemeen-

Velduil

Frater

te Hardenberg, maar sindsdien is het een jaarlijkse verschijning geworden. Ook in 2024 werden er meerdere waarnemingen gedaan. Ook op andere plekken werden leuke soorten gezien. Zo werd er in 2024 tweemaal een noordse stern gezien. Deze soort was sinds 2016 niet meer waargenomen in de gemeente. Op 14 april troffen Julian Overweg en Sylvia de Vries een noordse stern aan langs de Vecht bij Rheeze. Op 7 oktober ontdekte Gerwin Plaggenmarsch een noordse stern bij de waterberging van de Groote Scheere. Twee mooie ontdekkingen van deze lastig te determineren soort.

Op het gebied van roofvogels vond er voor het tweede jaar op rij een bijzonder broedgeval plaats in de omgeving van Kloosterhaar. Hier heeft een paartje grauwe kiekendief weer een nest met jongen grootgebracht. Deze zeldzame broedvogel heeft hopelijk een vaste plek gekregen in de gemeente. Er hingen dit jaar een periode meerdere velduilen rond op de Rauwbloksweg bij Kloosterhaar. Mogelijk was er zelfs sprake van een broedpoging, maar dat is niet gelukt. Overigens was er landelijk ook sprake van een mager muizenjaar. Dat kan er, naast verstoring, ook mee te maken hebben gehad dat er geen broedsucces was. Op 21 januari werd door een groepje vogelaars een ruigpootbuiserd waargenomen bij de oude zandwinning van Colendoorn. Tijdens de najaarstrek was er in 2024 sprake van een influx van roodpootvalken. Zo werden er in september meerdere individuen waargenomen.

Eind augustus ontdekte Lars Kampjes bij de waterberging van de Groote Scheere een kleine zilverreiger, een soort die nog maar enkele keren was waargenomen in de gemeente Hardenberg. Waar de cetti's zanger in 2023 voor het eerst in de gemeente werd waargenomen, werd de soort dit jaar in het Vechtpark, de waterberging van de Groote Scheere en De Vloelvelden waargenomen. In Boswachterij Hardenberg ontdekte Jari Kampjes een Europese kanarie in een flockje met veel andere soorten mezen. De soort duikt de laatste jaren wat vaker op in Nederland, maar het blijft een landelijk zeldzame soort. Op de Rauwbloksweg ontdekten Hans en Wilma een groepje met meerdere fraters. Ook weer een soort van de kust die opdook in de gemeente. Datzelfde geldt namelijk ook voor een sneeuwgorst die bij de Groote Scheere werd ontdekt door Jan en Jeanne-Marie Leferink. Grauwe klauwieren doen het landelijk goed en ook langs de Vecht zaten dit jaar meerdere paartjes, die minimaal 10 jongen grootbrachten.

Uiteindelijk werden er 194 soorten vogels in de gemeente waargenomen, daarbij zijn ontsnapte en uitheemse vogels niet opgenomen in de lijst. Opvallend was het aantal soorten die normaal gesproken alleen langs de kust worden waargenomen. Al met al weer een geslaagd jaar en op naar een vogelrijk 2025!

Tekst: Lars en Jari Kampjes

Foto's: Jari Kampjes

Insecten in de winter

Nu de lente weer voorzichtig haar intrede doet, komen er ook langzamerhand weer meer insecten tevoorschijn. Maar waar hebben al die insecten dan toch de afgelopen maanden gezeten?

Er zijn vele strategieën voor insecten om te overwinteren. Vrij veel insecten overleven als eitje de winterperiode. Ook zijn er veel soorten die zich vorig jaar in de nazomer en herfst als rups of larve volgegeten hebben en vervolgens een plekje in gevallen bladeren, de grond, achter schors of zelfs in afgestorven plantendelen hebben gevonden om te overwinteren. Wanneer het aan het eind van de winter weer duidelijk warmer wordt, zullen de rupsen en larven verder gaan eten van de verse blaadjes of zich gaan verpoppen. Dat verpoppen is voor sommige insecten ook een manier om de winter door te komen. Koolwitjes en oranjepijpjes overwinteren bijvoorbeeld als pop, hangend aan planten of liggend op de grond. De poppen kunnen goed tegen de vorst en de imago's (volwassen vlinders) komen dan vervolgens in het voorjaar uit. Daardoor kunnen ze ook al vrij vroeg in het voorjaar vliegen.

Er zijn echter ook insecten die juist nog eerder te zien zijn en dat komt doordat ze als volwassen insect overwinteren. Sommige insecten zoals kevers kruipen aan het eind van de zomer en in de herfst weg tussen de gevallen bladeren

Overwinterende dagpauwoog

en blijven op die manier net genoeg warm om de winterperiode te overleven. Daarnaast zijn er ook veel insecten die de warmte van gebouwen opzoeken. Een schuurtje waar het net niet vriest is dan soms al genoeg en zo zijn er veel dagpauwogen, maar ook bepaalde nachtvlinders, kevers en vliegen, die op deze manier maandenlang de koudere periode van het jaar uitzitten.

Er zijn ook insecten die een soort antivries hebben waardoor ze zelfs goed tegen de vorst kunnen. Een citroenvlinder grijpt zich gewoon ergens aan een takje vast en blijft daar ondanks vriestemperaturen tot het eerste voorjaarszonnetje hangen. Daardoor kun je deze soorten al soms met zonnig en iets warmer weer in februari al tegenkomen. Een andere strategie is om als soort (of zelfs verschillende soorten) met vele individuen bij elkaar te gaan zitten. Een houten paaltje met een barst is vaak al een goede plek waar de warmte net iets beter blijft hangen. En als je dan met velen bij elkaar zit, dan kost het minder energie per individu om het warm te houden.

Sommige insecten hebben juist in de winterperiode hun volwassen leven. Hoewel de omstandigheden dan zwaar

Overwinterende zestienstippelige lieveheersbeestjes

kunnen zijn door kou en weinig voedsel, is er wel weer een stuk minder risico dat ze opgegeten worden door bijvoorbeeld vogels en vleermuizen. De kleine en grote wintervlinder vliegen voornamelijk in november en december en de rupsjes van die soorten kunnen in het voorjaar genieten van de verse blaadjes.

Ten slotte zijn er ook insecten, zoals de distelvlinder, die in het najaar naar het zuiden zijn getrokken.

Tekst en foto's: Jari Kampjes

Bosonderhoud

De werkgroep Natuuronderhoud heeft in de afgelopen periode een beukenperceel, gelegen aan de Willemsdijk, uitgedund. De bomen worden bij het planten dicht op elkaar gezet. Dit om de lengtegroei te bevorderen. Het gevolg is dat na verloop van tijd de bomen te dicht op elkaar komen te staan. De bosbouwer bleef de te verwijderen bomen door ze te voorzien van een oranje stip. Een rode of oranje stip betekent ruimte maken voor andere bomen (de Rood) of (o)R(anje) van Ruimte geven). Een blauwe stip wil zeggen dat de boom meer aandacht of ruimte krijgt de komende jaren (de B(lauw) van Blijven). De blauw gemarkeerde bomen mogen we in geen geval omzagen.

Doordat er geen ruimte is om het met groot materiaal aan te pakken wordt onze groep ingeschakeld. Met motorzaag en ook de handzagen wordt er geveld en daarna afgevoerd. Fysiek een zware klus door het vele getrek en gesleep. Het vraagt een flinke inzet van de werkers. Het resultaat maakt echter de gevraagde arbeid goed. Het bos oogt weer open en de gezondste bomen krijgen een betere kans om door te groeien tot volwaardige exemplaren.

Hans Huisinga velt een Amerikaanse vogelkers.

Afvoer van bruikbaar hout

In Nederland zijn, en dus ook in onze omgeving, productiebossen aangelegd. Je kunt ze herkennen aan de strakke ordening. De bomen staan dicht op elkaar in rijen en zijn van dezelfde soort en leeftijd. Deze houtakkers hebben een kunstmatige structuur, dit in tegenstelling tot oude natuurlijke bossen. Die zijn er echter in Nederland niet meer. In ons land zijn nagenoeg alle bossen aangeplant. Op landgoederen en buitenplaatsen is de hand van de mens vaak goed te zien door een grote verscheidenheid aan soorten. Goed beheer van de bossen, waarbij gericht gekapt wordt en opnieuw geplant, kan de aard van het bos veranderen en leiden tot een grotere biodiversiteit.

In een perceel, gelegen aan de Oldemeijerweg en grenzend aan de parkeerplaats van de recreatieplas, zijn invasieve bomen en struiken verwijderd. De Amerikaanse vogelkers en de Amerikaanse eik overheersen zonder tussenkomst van de bosbeheerders de bossen. Ook al ogen de bomen vaak mooi, toch worden ze gekapt om een monocultuur te voorkomen. Bosbouw en -onderhoud gaat niet over een jaarcyclus, maar is een proces van tientallen jaren. Bosbeheer betekent ver vooruitzien en gericht optreden om, als het de doelstelling is, een gezond en gevarieerd bos te realiseren. Dat kap daarbij hoort, wordt vaak niet begrepen. Bosbouw is lange termijn denken en bosgroei gaat niet parallel met de levensweg van mensen. Bomen kunnen veel ouder worden. Al met al was het een zeer arbeidsintensieve klus, die geheel handmatig is uitgevoerd. De paden zijn tevens opgeschoond, zodat de vrije doorgang voor wandelaars gegarandeerd blijft.

Het onderhoud van de paddenovergang aan de Rheezerweg komt ieder jaar twee keer aan de orde. Alle belemmeringen om de doorgangen onder de weg bereikbaar te houden zijn verwijderd. Na de overwintering in het bos kunnen de padden nu weer ongestoord naar hun voortplantingsgebied. Veel arbeid van de werkgroep is cyclisch, want in de natuur ontkiemt alles jaarlijks en staat de groei niet stil. Om een steentje, hoe klein ook, bij te mogen dragen aan biodiverse leefomgevingen doet ons deugd en geeft ons als vrijwilligers veel voldoening.

Werkgroep Natuuronderhoud

Tekst en foto's: Henk van Duuren

Samen sterk!

1000-Soorten Vechtpark

Hierbij een schema dat per soortgroep aangeeft hoeveel soorten er gevonden werden in 2019 en 2024.

Wendy Langemaat

Vogelgeluidenradar in Hardenberg

In de gemeente Hardenberg hangen sinds een aantal maanden Haikuboxes. Dit zijn apparaten die jaarrond, 24 uur per dag, alle vogelgeluiden registreren en deze automatisch toeschrijven aan een soort (vergelijkbaar met de geluidsherkenningapp Merlin). NICHE (www.stichtingniche.nl) heeft er in 2024 vijf gepositioneerd in Baalder, Baalderveld, Heemse, bij De Koppel en in Venebrugge. Hiermee hebben we een meetnet waarmee bijvoorbeeld trekbewegingen in beeld te brengen zijn.

Detecties van Koperwiek op de Haikubox in Baalder

Leuke opnames (gecontroleerd) van overtrekkende vogels tot nu toe zijn o.a. Kwartel, Kwartelkoning, Oeverloper, Witgat, Zwarte ruiter, Groenpootruiter, Bosruiter, Waterral, Dodaars, Goudplevier, Barmsijs, Keep en Kruisbek. Op www.vogelskijkenhardenberg.nl (NICHE, De Koppel, IVN en Vogelalert Hardenberg e.o.) kun je meeluisteren met de 5 Haikuboxen via de knop 'Live'.

Tekst en foto's: Julian Overweg

De Haikubox

De Vroegeling

De Vroegeling... Vroeger was het makkelijker!

Op dit moment, nu je deze nieuwe Hommel leest, bloeit de Vroegeling *Draba verna* s.l.

Het is een veelvoorkomend 'stoepplantje' en als je goed speurt vind je deze soort geheid. Of eigenlijk: dit soortencomplex. Waar men het tot een aantal jaren geleden nog had over één Vroegeling, weten we nu dat het eigenlijk om meerdere sterk gelijkende soorten gaat. Vier daarvan waren ook in de gemeente Hardenberg te verwachten en dat zorgde voor een leuke uitdaging. Lukt het om ze allemaal te vinden?

Na *Draba verna* s.s. (<https://waarneming.nl/observation/264255136/>), *Draba glabrescens* (<https://waarneming.nl/observation/264254360/>) en *Draba praecox* (<https://waarneming.nl/observation/264320142/>) moest ik alleen *Draba boerhaavii* (foto) nog zien te vinden. Dat lukte vorig jaar in het Vechtpark (<https://waarneming.nl/observation/299855051/>) en daarmee werd het Hardenbergs *Draba*-kwartet compleet.

Om de soorten te onderscheiden moet je van puzzelen houden. Het gaat om een combinatie van kenmerken, namelijk de vorm van de haartjes op de bladeren, de vorm en afmeting van de vruchten en het formaat van de plant zelf. Voor de determinatiesleutel op Waarneming.nl, scan de QR-code hieronder.

Tekst en foto: Julian Overweg

Stichting Hoopheggen

Ik ben Arjen Meerman en woon al ruim 35 jaar in Hardenberg en ben ook al heel lang lid van het IVN. Omdat mijn referentiekader van de natuurlijk beleving 40 à 50 jaar geleden gevormd is vind ik het ontzettend jammer dat we dezelfde beleving op dit moment niet meer kunnen bieden aan kinderen en kleinkinderen. Oftewel werk aan de winkel.

Graag wil ik jullie wat meer vertellen over de stichting Hoopheggen.

Zoals jullie misschien weten is de biodiversiteit de laatste 50 jaar drastisch teruggelopen. Onder andere intensieve landbouw met gewasbeschermingsmiddelen en eenzijdige monoculturen hebben er voor gezorgd dat bijvoorbeeld de insectenpopulatie met 70% is afgenomen. Daardoor zijn er minder vogels en dramatisch veel minder bestuivers. Ook de biodiversiteit in de grond is sterk afgenomen.

Dit baart (bijna) iedereen zorgen maar wat kunnen wij er aan doen?

Naast proberen meer biologisch te eten (geen gif in de grond en in je mond) en het steunen van de landbouwtransitie is er een activiteit waar iedereen bij kan helpen.

Sinds de jaren 50 zijn heggen door het gebruik van prikkeldraad (hoef je niet te snoeien) en het maximaliseren van landbouwgronden (ruilverkaveling) zo goed als verdwenen uit het landschap. Heggen zijn echter heel goed om de biodiversiteit (insecten, vlinders, vogels, egels etc.) te vergroten, CO2 op te vangen, water vast te houden en fijnstof uit de lucht te filteren. Tevens zorgen heggen voor goede natuurlijke verbindingswegen welke belangrijk zijn voor het voortbestaan van insecten en andere dieren.

Hoopheggen is een stichting die probeert om met behulp van zoveel mogelijk vrijwilligers zoveel mogelijk gevarieerde inheemse heggen aan te planten.

Op de website van Hoopheggen kunnen mensen zich aanmelden die een heg zouden willen hebben. Als de heg meer dan 200 meter lang is (zo'n 1000 stuks struiken) dan verzorgt hoopheggen advies op maat over welke struiken je het beste kan planten passend bij de grondsoort en of je bijvoorbeeld een heg wilt geschikt voor het knabbelen van koeien en/of paarden of dat je bijvoorbeeld veel vlinders in je tuin wilt zien.

Je kan de struiken bij Hoopheggen bestellen tegen gereduceerd tarief (vanwege sponsoring) en je levert zelf ook wat vrijwilligers en koffie/lunch voor de zaterdagmorgen dat er geplant gaat worden. Hoopheggen zorgt dat er twee plantbazen (en graafmateriaal) aanwezig zijn met een aantal vrijwilligers van Hoopheggen.

We starten op zaterdagen om 9.00 uur en om een uur of 12.30 staan alle struiken op de juiste plaats en heeft iedereen een paar uur gewerkt aan een mooie heg.

Op de website van Hoopheggen zie je al de plantdagen waar je als vrijwilliger een zaterdagmorgen zou kunnen gaan helpen. Iedereen kan een struik planten (onder begeleiding) en je ziet dan ook alle leeftijden meehelpen. Erg gezellig en gezond om samen buiten bezig te zijn en iets goeds te kunnen doen voor de biodiversiteit in jouw omgeving.

Mijn doelstelling is om als plantbaas bij Hoopheggen in Hardenberg zoveel mogelijk heggen te gaan planten met zoveel mogelijk vrijwilligers. Kijk ook eens op de website hoopheggen.nl en doe gezellig een zaterdagmorgen mee. Ik heb een groepsapp gemaakt voor de vrijwilligers in Hardenberg zodat we elkaar op de hoogte kunnen houden van plantdagen etc. Geef even door als je ook een keer mee wilt doen (neem gerust ook kinderen mee ter lering en vermaak). Het plantseizoen loopt van november tot en met april.

Tekst: Arjen Meerman, tel. 06 5374 7358

Activiteitenopzet 2025 IVN Hardenberg-Gramsbergen

21 maart (vrijdag): wandeling Karshoek/Bentinckbos. Jan van Hoek en Peter Fleurke. Vertrek om 9:00 uur vanaf De Koppel met de auto en om 12:00 uur weer terug.

Van productiebos tot oude rivierduinen en dito Vechtarm en tussen de jeneverbesstruiken waan je je in een andere wereld. De wandeling is niet geschikt voor personen die niet goed ter been zijn.

29 maart (zaterdag): Voorjaarswandeling Heuveltjesbos en Haardennen met Jan Ruitenbergh. Start 13:30 uur vanaf de parkeerplaats Camping Si-Es-An te Balkbrug.

Opgave verplicht! Geen wandelwagens en honden, het terrein is oneffen.

Bij Jan: 06 1406 9048 of mail: janruitenbergh@hotmail.com.

Cultuur en natuur zijn met elkaar verweven in dit gevarieerde stuk natuur tussen Balkbrug en Oud-Avereest. Met mogelijkheid van napraten en een drankje.

5 april (zaterdag): Julian Overweg en Jan van Hoek: vogelontdektocht Klimberg Rheezerveen. Start 7:00 uur parkeerplaats aan de Willemsdijk ten noorden van de N34 via de parallelweg.

Bos, heide en het Schreursven leveren verschillende biotopen waar de voorjaarsklanken te horen zullen zijn.

23 april Algemene Ledenvergadering 19:30 uur in De Koppel met documentaire 'Het vergeten leven van Nederland'

29 april (dinsdag): Rutger Bremer en Aart Bentsink: wandelexcursie Beerze. Start 19:00 uur parkeerplaats gelegen aan de Beerzerpoort. Duur ongeveer 2 uur.

Ontdek het bijzondere Beerze met verschillende landschapstypen tijdens een prachtige wandeling met aandacht voor natuur en cultuurhistorie. Goed wandelschoeisel is aanbevolen voor deze excursie.

8 mei (donderdag): Jan van Hoek: Landgoed Groote Scheere. Start 19:00 uur vanaf parkeerplaats bij Ganzenhoeve te Holthone.

Op de grens van Overijssel en Drenthe ligt het gebied waar ook sporen liggen van Prins Maurits, de Spaanse veldheer Verdugo en de Munsterse bisschop Bernhard van Galen. Essen, veen, houtwallen, akkers en waterberging, veelzijdig tot en met.

15 juni (zondag): Tienes Bouwman: excursie natuurgebied op oude vuilnisbelt Collendoorn. Start 14:00 uur vanaf parkeerplaats bij het natuurgebied aan de Kerkdijk. Trek goed wandelschoeisel aan.

Een voormalige afvalberg, met een grote verscheidenheid aan bomen, planten, vogels, vlinders en paddenstoelen. Ga mee en laat u verrassen door het uitzicht op de ruim 20 meter hoge berg.

19 juli (zaterdag): Peter Fleurke en Jan van Hoek: Vechtrijk Gramsbergen met accent op wilde planten. Starttijd 14:00 uur, startplek Parkeerterrein kerk De Horizon aan de Anerdijk.

Dit gebied is nieuw ingericht. Langs het Wim Wolthuispad heeft het IVN zaden uitgestrooid om de biodiversiteit te versterken.

18 oktober (zaterdag): Jaap Muilwijk en Jacobien Dijkstra: excursie Rheezermaten/Clara Feyoena. Start 10:00 uur vanaf parkeerplaats Clara Feyoena en duur tot 12:00 uur. Meld je dan aan vóór dinsdag 14 oktober via jacobpmuilwijk@gmail.com.

Een bijzondere wandeling in het unieke landschap van de Rheezermaten en Rheezerbelten. Niet alleen de schoonheid van de natuur, maar ook de rijke geschiedenis van het gebied (Clara Feyoena van Raesfelt-van Sytzama!) staat centraal. Wat zag zij destijds? En wat is daar vandaag de dag nog van terug te zien?

Inleveren kopij

U kunt te allen tijde kopij inleveren.

Het aantal woorden per artikel: 400 tot 800 woorden.

Graag foto's apart inleveren als JPG-bestand.

Mailadres: dehommel@ivnhardenberg.nl

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden stukken in te korten of te wijzigen.

Algemene ledenvergadering

Beste collega IVN-ers,

Op woensdag 23 april 2025 a.s. houden wij onze Algemene Leden Vergadering.

Aanvang: 19:30 uur

Plaats: De Koppel, te Hardenberg

De agenda voor deze avond is als volgt:

1. Opening

2. Vaststellen agenda

3. Verslag van de vorige ledenvergadering d.d. 24 april 2024

Het verslag van de vorige vergadering en een agenda liggen voor u klaar vanaf 19:15 uur.

4. Jaarverslag

Het jaarverslag ligt in de zaal.

5. Financieel verslag en begroting

Het financiële verslag wordt besproken en wordt getoond via de beamer.

6. Verslag kascommissie

7. Benoeming nieuwe kascontrolecommissie

Wie stelt zich beschikbaar?

8. Bestuursverkiezing

De penningmeester is gestopt, zodat er nu alleen een voorzitter is en die wil ook stoppen . . .

'De leden kunnen kandidaten voordragen. De voordracht door tenminste vijf leden dient schriftelijk, voor aanvang van de ledenvergadering, bij het bestuur te worden ingediend'. Het zou heel mooi zijn wanneer enkele leden zich buigen over de vraag: 'Hoe verder?'

9. Mededelingen vanuit de werkgroepen

10. Rondvraag

11. Er zijn in 2025 enkele jubilarissen binnen onze afdeling die 25 jaar lid zijn: Zonnetje!!

12. Sluiting

Na de pauze: De gemeente Hardenberg gaat aan de slag met Basiskwaliteit Natuur. Om daar meer beeld bij te krijgen vertonen we de documentaire **'Het vergeten leven van Nederland'**. De documentaire ging in première op het Wildlife Film Festival in Rotterdam en is de winnaar van de Flamingo Award voor de beste onafhankelijke productie. Daphne de Jong en/of Erika van Drimmelen van de gemeente zullen eventueel toelichten hoe we kunnen helpen. Boeiend!

Wij verheugen ons op uw komst en hopen op een goede opkomst met veel inbreng van onze leden. Napraten kan onder het genot van een hapje en drankje.

Met vriendelijke groet, voorzitter Jan van Hoek

Welkom

Onze nieuwe IVN-leden

Renda Wolting, Hardenberg
Bert Klevringa, Drogeropslagen

Het bestuur

IVN HARDENBERG-GRAMSBERGEN

Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid

(ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 40062389)

Samenstelling bestuur

Voorzitter / dagelijks bestuur

Jan van Hoek

Secretariaat / dagelijksbestuur

Vacant

Penningmeester / dagelijks bestuur

Vacant

Ledenadministratie: André Kok

e-mail: ledenadministratie@ivnhardenberg.nl

Redactieadres De Hommel: Ereprijs 5A, 7772 NT Hardenberg

e-mail: dehommel@ivnhardenberg.nl

Afdelingssecretaris:

e-mailadres IVN afdeling: secretariaat@ivnhardenberg.nl

Website: www.ivnhardenberg.nl

De werkgroepen

Voor informatie over de werkgroepen, neem contact op met het afdelingssecretariaat

Mail: secretariaat@ivnhardenberg.nl.

Werkgroep Excursies

Jaap Muilwijk

Werkgroep Insecten en nachtvlinders

Julian Overweg en Jari Kampjes

Werkgroep Landschapsonderhoud

Marinus Benning en Gerard Timmerman

Werkgroep Nestkasten

Jari Kampjes en Julian Overweg

Werkgroep Paddenstoelen

Lydia de Waard-Levöleger

Werkgroep Planten

Marijke Hagg

Werkgroep Vogels

Jari Kampjes en Julian Overweg

Werkgroep Zoogdieren

Thirza Wesselink

Contactpersoon Jeugd

In samenwerking met De Koppel

Hout voor de open haard

HOUTPRIJZEN 2025

	Cat. A	Cat. B	Cat. A	Cat. B
	1 m ³	1 m ³	1½ m ³	1½ m ³
Derden	€ 80,00	€ 70,00	€ 120,00	€ 105,00
IVN-lid	€ 75,00	€ 65,00	€ 115,00	€ 100,00

Categorie A: Eik, Beuk, Amerikaanse Vogelkers, Acacia, Fruitboom.

Categorie B: Els, Populier, Es, Berk. Iep, etc.

Prijzen zijn afgerond op vijftallen

Bezorgen aan huis (gestort geleverd) per vracht:

Hardenberg € 12,50

Gramsbergen, Dedemsvaart € 17,50

Bel voor informatie en prijzen: Bert Tip, 0523-266474

Afhaalpunt: "De Steenuil", Bosweg te Hardenberg

Zolang de voorraad strekt

www.misker.nl

**Twee ijzersterke
merken onder
één dak**

"Bloemenhuis
Linz"

Voorstraat 46 - Hardenberg - Tel. 0523 - 26 35 53
info@bloemenhuislinz.nl - www.bloemenhuislinz.nl

Autobedrijf Gebr. Veurink
Rheezerweg 40a
7771 TG Hardenberg
0523-264456
www.autoveurink.nl

Kurk en Fineervloeren | Behang | Houten vloeren
Kamerbreed Tapijt | Meubelstoffering | Laminaat
Gordijnen en Raamdecoratie | Interieuradvies
Karpetten | Vinyl en Marmoleum

voor de totale woonbeleving...

Gramsbergerweg 62 Hardenberg
Tel: 0523 - 261 234
www.woonwinkelramaker.nl
info@woonwinkelramaker.nl

Wij adviseren u graag
over uw verzekeringen,
uw hypotheek en bij
de aan- en verkoop
van uw woning!

VRIELING

- Verzekeringen
- Makelaardij
- Hypotheken
- Bankzaken
- Pensioenen
- Arbodienst

Dedemsvaart | Hardenberg | Zwolle
0523 - 28 27 26 mail@vrieling.nl vrieling.nl

heijink

BOEKHANDEL & UITGEVERIJ

MARKT 23 7772 AE HARDENBERG T 0523-261 392

Winterkoning
Foto: Jan ten Brinke

23 april Algemene Ledenvergadering 19:30 uur in De Koppel met documentaire 'Het vergeten leven van Nederland'

Iedere natuurliefhebber is welkom

Lid worden van IVN Hardenberg - Gramsbergen ?

Met ingang van 1 januari 2023 ontvangen de leden 2 x per jaar ons afdelingsblad "De Hommel". Daarnaast ontvangt u 4 x per jaar het blad "Mens en Natuur" van het landelijke IVN.

Leden kunnen gratis meedoen met onze excursies en verenigingsactiviteiten.

De contributietarieven: € 25,00 voor leden, huisgenoot-leden en jeugdleden € 6,00, donateurs € 10,00 per jaar.

Het lidmaatschap duurt minimaal één jaar. Het lidmaatschapsjaar loopt van de datum van inschrijving tot één jaar daaropvolgend. Het wordt automatisch met een jaar verlengd.

U kunt het lidmaatschap tot een maand voor het lidmaatschap afloopt opzeggen.

Dat kunt u doen bij het landelijk IVN t.a.v servicedesk, PB 20123, 1000 HC Amsterdam of bij André Kok

E-mail: ledenadministratie@ivnhardenberg.nl

Ons IBAN bankrekeningnummer is: NL24 RABO 0384977006.